

Astronomin *som ett* redskap

Hennes väg har gått från en passion för matematiken, via fysiken till astronomin. Hon har ägnat en stor del av sin livsgärning åt att popularisera astronomi och naturvetenskap för barn.

Marie Rådbo har varit aktiv på alla stora populärvetenskapliga arenor, skrivit en mängd böcker, blivit hedersdoktor och fått många priser, nu senast ett stort pris för Kunskapsspridning av ÅF:s Forskningsstiftelse.

"Jag ville dela med mig av vad jag kunde till bredare grupper. Lärargärningen lockade."

MARIE RÅDBO HADE en annan tanke med sitt liv än att bli astronom.

– Jag var fyfahundra-meterslöpare i min ungdom och jag hade tänkt bli gymnastikdirektör, och det blev jag också. Men jag var dessutom intresserad av matematik, så när jag inte orkade vara gymnastiklärare längre skulle jag bli mattelärare, tänkte jag. Jag läste fyra betyg - som det hette på den tiden - i matematik på universitetet. När jag sedan funderade vidare på vad jag skulle fortsätta med insåg jag att om jag blev fysiker, så skulle jag få fortsätta att ägna mig åt matematik. Och via fysiken kom jag in på astronomin och så blev jag fast där.

Uppslukad av tredje uppgiften

– Redan på tidigt 70-tal var det många lärare från grundskolan som ringde till Chalmers, där jag jobbade då, och frågade om inte någon skulle kunna komma till deras skola och berätta om astronomi. Det var långt innan den så kallade tredje uppgiften infördes - alltså att universitetet, utöver forskning och utbildning, också har en roll att informera.

– Telefonsamtalen hamnade allt oftare hos mig och jag sa till min

Foto: Jan-Olof Yxell

chef Curt Roslund: Alla pratar om hur dåligt intresset är för naturvetenskap, men det verkar i alla fall inte gälla astronomin. Vi borde besöka skolorna och berätta om astronomi och möta barns intresse, sa jag. Och Curt nappade på idén. Det var så det började.

– Jag ville dela med mig av vad jag kunde till bredare grupper. Lärargärningen lockade. Men jag kände också ett ansvar för framtiden och naturvetenskapens ställning i samhället. Naturvetenskapen är mycket viktig och jag ville visa hur spännande den är genom att avdramatisera den. Jag insåg naturligtvis också att astronomin är en särskilt tacksam inkörsport.

Medvetet val

– Men kände du det aldrig som en konflikt att du inte skulle hinna att ägna dig åt forskning?

– I början funderade jag inte på det. Jag bara kastade mig in i populärvetenskapen. Men efter ett tag insåg jag ju att jag måste ta ställning. Jag kom fram till att jag ville fortsätta med att kommunicera astronomin utanför den akademiska världen. Jag tyckte det var både roligt och viktigt, och det tycker jag fortfarande. Men självklart förstod jag att man inte kan göra akademisk karriär genom att åka ut till skolor och prata med barn. Trots det har jag aldrig ångrat mitt val.

– Nu för tiden vänder jag mig även till vuxna. Det är egentligen ingen skillnad på barn och pensionärer i detta avseende, brukar jag säga. Intresset är detsamma. Men jag vill påverka attityder och då är det ju självklart att man måste vända sig till barn. Men pensionärer kan ju också ha betydelse i detta sammanhang genom att de kan påverka sina barnbarn. Dessutom arbetar jag gärna med lärare, just för deras inflytande på barnen.

– Vad har dina akademiska kollegor tyckt då?

– De har naturligtvis haft alla möjliga synpunkter. Men samtidigt måste man säga att det var fantastiskt att jag fick möjlighet att arbeta med detta. Det var långt ifrån någon självklarhet. Och gör man någonting annorlunda, så är det naturligt att man får kämpa lite i motvind ibland. Men det fanns naturligtvis

de som stöttade mig, och det stödet var ovärderligt. I början betydde den uppmuntran jag fick från Curt Roslund oerhört mycket, precis som det stöd jag fick av min näste chef Björn Jonsson. Utan dem hade jag inte stått där jag står idag. Och när det gäller priset jag fått nu är det min

”Och gör man någonting annorlunda, så är det naturligt att man får kämpa lite i motvind ibland.”

arbetsplats - Göteborgs universitet - som nominerat mig. Det tycker jag är extra roligt.

Uppblåsbart planetarium

Kring 1980 fick jag möjlighet att köpa in ett uppblåsbart planetarium. Jag såg en annons för ett sådant och jag visade den för Curt Roslund. Vi fick ihop pengar och plötsligt några dagar före jul kom det några tunga lådor. Och vi tänkte: Vad gör vi nu? Vi hade det första uppblåsbara planetariet i Skandinavien. Det fanns bara några stycken i hela Europa. Och jag hade faktiskt vid den tiden aldrig varit inne i ett planetarium överhuvud taget.

– Barn har tyckt att vårt uppblåsbara planetarium varit spännande. De sitter samlade ungefär som runt en lägereld. Och jag berättar om stjärnorna och barnen kan ställa frågor. Tekniskt sett är det ju föga avancerat, men det har trots det än idag samma dragningskraft. Den moderna tekniken däremot blir snabbt omodern och man vill ha häftigare och häftigare upplevelser. Det är en utmaning för de stora planetarierna, men för vårt lilla uppblåsbara planetarium gäller inte sådana förväntningar. Det bygger istället på det personliga mötet - att man har en person som kan kommunicera på ett intresseväckande sätt.

– Nu har jag skänkt vårt planetarium till Sydafrika och det skapar samma succé där.

Delaktig i alla stora satsningar

– Det är mycket viktigt hur vi påverkar barns attityder på låg- och mellanstadiet. Jag var ansvarig för skolprogrammet på Cosmonova i Stockholm när det startade, men jag bestämde mig för att bo kvar i Göteborg, så jag var tvungen att sluta. Jag byggde istället upp den första rymdställningen på Universeum i Göteborg och jag deltar på Vetenskapsfestivalen varje år.

– Överhuvud taget gillar jag att starta upp saker och jag tycker det är spännande att hitta nya arenor. Att skapa de oväntade mötena med nya människor. Astronomin är ett särskilt tacksamt ämne. Det innehåller naturvetenskap, modern teknik, kulturhistoria, vetenskapshistoria, existentiella frågor, konst, litteratur och så vidare. Det är bara jag själv, min kunskap och fantasi som sätter begränsningarna när jag föreläser, skriver eller berättar. Jag har astronomin som ett redskap kan man säga. Jag har lärt mig vad människor är intresserade av och så smyger jag på dem lite annat, skrattar Marie Rådbo.

Upp i rymden

– Är det sant att du funderade på att anmäla dig till en rymdfärd?

– I början av -80-talet planerade NASA att en lärare skulle följa med på rymdfärjan Challenger. När Curt Roslund fick reda på detta sa han: Men Marie, du är ju som klippt och skuren för detta. Du är astronom, har det rätta intresset och har dessutom god fysisk kondition.

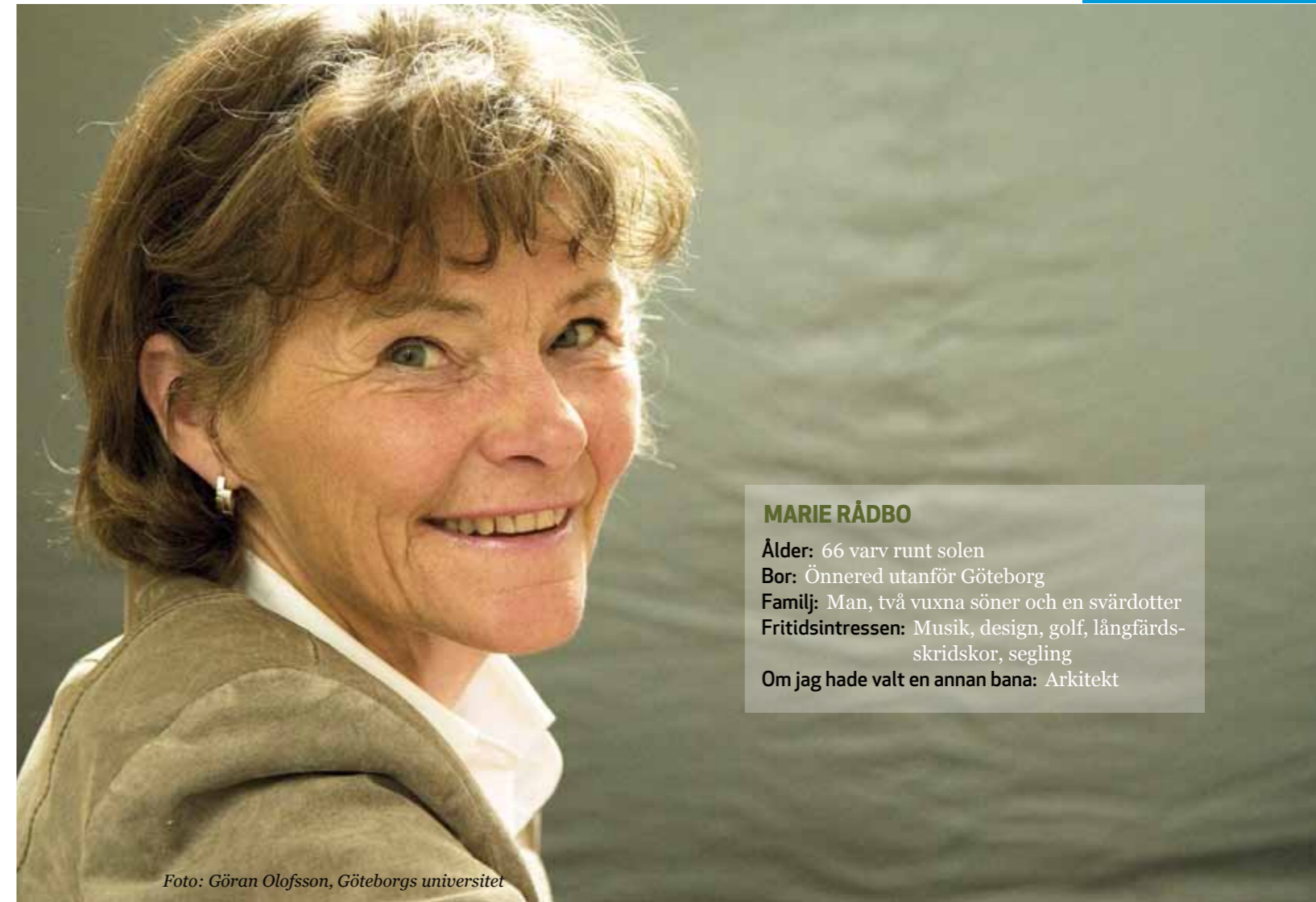

Foto: Göran Olofsson, Göteborgs universitet

MARIE RÅDBO

Ålder: 66 varv runt solen

Bor: Önnered utanför Göteborg

Familj: Man, två vuxna söner och en svärdotter

Fritidsintressen: Musik, design, golf, långfärdsskridskor, segling

Om jag hade valt en annan bana: Arkitekt

– Curt var på mig, men jag tvekade och jag hade barn hemma. Så jag sa till honom att sluta tjata om detta och jag sökte aldrig. Och det var ju tur för just den rymdfärjan exploderade strax efter start och alla ombordvarande omkom, bland andra läraren Christa McAuliffe.

– Jag hade väl inte blivit uttagen, men jag hade faktiskt tänkt tanken att söka. Jag hade lämplig ålder, god fysik och rätt erfarenhet, så helt säkert är det väl inte att jag inte skulle kommit med.

– Efter haveriet blev hela projektet ifrågasatt. NASA funderade då på hur man skulle kunna garantera en fortsatt verksamhet. Man kom då på att ett rymdteleskop borde kunna vara ett tillräckligt spännande projekt för att man skulle få allmänhetens och politikernas stöd. Och 1990 sändes rymdteleskopet Hubble upp. Efter stora inledande problem har ju detta teleskop levererat fantastiska bilder och ökat vår kunskap dramatiskt.

Många böcker

– Du har skrivit många böcker för barn, men din senaste bok: ”Ögon känsliga för stjärnor” är riktad till vuxna. Men nu kommer du med ytterligare en barnbok.

– Ja, till Bokmässan i höst kommer en bok som handlar om liv i rymden. Och Christer Fuglesang och jag skall hålla ett seminarium på mässan. Det skall bli jättetrevligt. Vi känner varandra sedan många år.

– Nå, finns det något liv i universum?

– Ja, du och jag och några till, skrattar Marie.

– Men, allvar?

– Det är ju väldigt spännande med alla exoplaneter, alltså de planeter i andra solsystem, som vi hittat på senare år. Och Kepler-teleskopet som sändes upp för ett par år sedan skall leta efter små planeter runt solliknande stjärnor. Jag diskuterar i boken varför vi gör det. Och om livet måste se ut som på jorden. Det måste det naturligtvis inte.

– A propos bilder. Jag såg att du har ”scientific illustrations” som forskningsområde.

– Ja, det är sant. Vi pratar mycket om muntlig kommunikation, men glömmer ofta bort bildens betydelse. En bild kan ju säga mer än tusen ord, men kan också förvirra mer än tusen ord. Vi ifrågasätter inte bilderna och ofta tar vi dem direkt från våra vetenskapliga böcker. Varför förenklar, förtydligar och ”översätter” vi inte bilderna? ■